

kurzy velmi podrobným a komplexním způsobem, jenž ve výsledku i přes množství překlepů působí čtenářsky přehledně a přívětivě. Odpověď na otázku o relevanci a aktuálnosti kritické teorie pro dnešní dobu bohužel zůstává vyřčena jen částečně. Autor se s ní vyrovnává tak, že ji vztahuje výlučně ke straně Zelených, jejíž „rezervoár myšlení“ má kritická teorie tvořit. Rostoucí preference Zelených na evropské úrovni a míra používání některých termínů v politickém diskurzu pak mají dokládat kontinuitu myšlenek kritické teorie na dnešní politické scéně. Ačkoliv je tato otázka zřejmě spíše okrajová, způsob jejího zpracování a zmíněná argumentace působí poněkud rozpačitým dojmem, především pak v kontrastu s pečlivostí vlastní ostatním odpovědím. Na obranu Martina Valenty však musím podotknout, že podrobné zodpovězení takto položené otázky by dle mého názoru vyžadovalo samostatnou monografii. Mírně matoucím dojmem působí občasné použití hodnotícího jazyka ve vztahu k analyzovaným diskurzům bez dostatečného rozkrytí pozic, z nichž k hodnocení dochází. Zmíněné problémy však nijak zásadně nenarušují integritu zpracování hlavního předmětu autorova zájmu. Knihu lze vnímat jako jednoznačný přínos pro výzkum vztahu filozofické teorie a politické praxe, jakož i v českém prostředí průkopnickou přehledovou práci zabývající se kritickou teorií Frankfurtské školy.

Jan Šamánek

Joseph Heath, Andrew Potter: *Kup si svou revoltu! O mýtu kontrakultury aneb Proč revolta proti konzumnímu kapitalismu není pro systém hrozbou, ale naopak hnací silou*

Praha, Rybka Publishers 2012, 392 s.

Knihy amerických autorů Josepha Heatha a Andrewa Pottera *Kup si svou revoltu!*, která v tomto roce vyšla i v České republice

v překladu Jany Žůrkové, si od svého vydání v roce 2004 získala více pozornosti, než je pro knihy ze sociálněvědních oborů běžné. Za jejím mimořádným úspěchem stojí s vysokou pravděpodobností zdánlivě šokující tvrzení, které je jasně formulováno už v samotném podtitulu knihy, jenž zní *O mýtu kontrakultury aneb Proč revolta proti konzumnímu kapitalismu není pro systém hrozbou, ale naopak hnací silou*. Autoři na více než třech stech stranách textu vysvětlují, proč jsou kontrakturní hnutí, která se vymezují proti konzumu a požadují zásadní sociální změny v celém společenském systému, ve svém boji neúspěšná. Podle Heatha a Pottera podporuje rebelie proti systému kapitalismus, a to tím, že dává prostřednictvím kontrakturních aktivit stále nové podněty k módě, výrobě a spotřebě. Tím kontrakultura v podstatě podporuje to, proti čemu oficiálně vystupuje, tedy konzum.

Knihy je rozdělena na dvě části. V první autoři shrnují a analyzují myšlenkové zdroje kontrakturních hnutí a upozorňují na fakt, že kontrakultura vytváří nové módní trendy, které zásobují kapitalismus novými příležitostmi k výrobě a prodeji. Uvedeny jsou myšlenkové vlivy, které stály za zrodem kontrakultury, největší prostor je věnován pracím Sigmunda Freuda, Guye Deborda, Jeana Baudrillarda, Hannah Arendt a samozřejmě Karla Marxe. Jak autoři dále upozorňují, byl pro kontrakulturu odstrašujícím příkladem nacismus, jehož zločiny měly silný vliv na uvažování lidí o společenské konformitě a moci médií. V druhé části Heath s Potterem kriticky hodnotí trendy, které přinesla kontrakultura do mainstreamové společnosti, a rozebírají některé její požadavky a postoje spojené s bojem proti konformitě a konzumu (kritika uniforem, požadavek na společnost bez pravidel, udržení rozmanitosti kultur a přírody, romantizace tradičních kultur ve třetím světě, záliba v exotické tradiční medicíně atd.).

Nejzajímavější myšlenky prezentují autoři prostřednictvím kritiky mechanismu,

který podle stoupenců kontrakulturních hnutí produkuje masovou spotřebu a konformitu. Popis tohoto mechanismu čerpá z Marxovy teorie nadvýroby, která tvrdí, že firmám vznikají v důsledku snižování nákladů na pracovní sílu nadbytky zboží. Kontrakulturní myslitelé k tomu dodávají, že tyto nadbytky se mohou prodat, jediné pokud firmy pomocí agresivní reklamy zatlačí na spotřebitele a donutí je nakupovat mnohem více, než potřebují. V důsledku toho, že je zboží vyráběno masově, jsou produkty unifikovány a na trhu se objevuje zboží malé rozmanitosti. Tato nízká diverzifikace je údajně zdrojem společenské konformity, tj. masová výroba vytváří masové, konformní spotřebitele. Máme tak před sebou kontrakulturní popis vzniku konzumu, jehož následkem je vznik masové společnosti. Úkolem stoupenců kontrakultury je se proti masové společnosti vzbouřit a stát se spotřebiteli-rebely, tj. nezapadat do masy.

Heath a Potter se však nedomnívají, že konzumenti jsou konformní a nechťejí se od ostatních lidí lišit. Upozorňují na distinktivní charakter vkusu, resp. toho, co je „cool“, a na význam této distinkce pro rozmach atributů kontrakultury v mainstreamové společnosti.

Lidé podle Heatha a Pottera nejenže chtějí dávat najevo, že mají vkus, ale zejména potřebují dát svému okolí na vědomí, že se liší od lidí, kteří vkus nemají. Proto hledají zboží, kterým by se mohli odlišit od ostatních a které by jim propůjčilo image jedinečnosti. Není překvapením, že přesně takové zboží může být inspirováno kontrakulturou, ať už jsou to módní tenisky, biopotraviny nebo cvičení jógy. Kontrakultura tedy má moc „krmit“ trhy a pomáhá rozvoji kapitalismu. Tento rozvoj je urychlován honbou lidí za stále novými trendy, protože staré trendy se brzo okoukají – image spotřebitele se stane zastaralou a je nutné se svému okolí (a konformní většině) zase o kousek vzdálit, tedy najít nějakou další novotu. Tento jev, tedy závody ve

spotřebě, je podle autorů knihy věrně popsán v díle Thorstena Veblena, který zvyšující se spotřebu na rozdíl od marxistů nevidí v přebytku výroby (jenž ve skutečnosti neexistuje a je jedním z Marxových omylů) a v působení reklamy, ale jako konkrétní příklad problému skupinového jednání – věžňova dilematu – sociálním vědcům důvěrně známého jevu, který je důsledkem preference vlastního prospěchu a nedostatečné důvěry v ostatní lidi.

Autoři knihy dále vysvětlují, proč kontrakulturní hnutí považují masovou společnost za esenciálně špatnou, a představují hlavní myšlenkové zdroje, které stojí za kritikou masové společnosti. Největší příspěvek k této kritice nabídly práce Sigmunda Freuda. Autoři dokládají, že Freudovy teorie o lidském chování měly dalekosáhlý dopad na myšlení lidí v moderní západní společnosti. I kontrakultura podle nich z freudismu těží, a to způsobem, který je pro její podobu naprosto zásadní. Kontrakultura si z Freuda bere tezi o nešťastném civilizovaném člověku, jehož přirozeným zcizlením ubírají pravidla a normami chování v civilizované společnosti. Přirozenost člověka je podle Freuda zlá a pudová – člověk chce páchat zlo a ubližovat jiným lidem, ale civilizovaná společnost mu v tom brání. Proto civilizovaný člověk nesmírně trpí a projevují se u něj nejrůznější neurózy. Podle teoretiků kontrakultury je nezbytné obrátit se proti konformní společnosti, která, jak tvrdí nejen Freud, ale například i Rousseau, znásilňuje lidskou přirozenost a činí člověka nešťastným. Stejně jako vynálezce psychoanalýzy vidí civilizovanou společnost jako skupinu nešťastných lidí i Jean Baudrillard, další z inspirátorů kontrakultury, který rovněž konstatuje, že život v moderní společnosti činí lidi zoufalými, a to v důsledku existence tzv. umělých potřeb, které buržoazie prostřednictvím reklamy vkládá do hlav lidí. Vzhledem k tomu, že jsou tyto potřeby umělé, nepřinášejí jejich uspokojování lidem žádný užitek a činí západní lidstvo nešťastným. Z nastí-

něných teorií jasně vyplývá, že kritici masové společnosti obecně vycházejí z předpokladu, že lidé v moderní západní společnosti trpí a je potřeba jim pomoci. Štěstí je třeba hledat mimo společnost, ať už formou pokusů o její celkově přetvoření, nebo konzumací halucinogenních drog.

Heath a Potter dále píší, že podle kontrakulturních teoretiků není západní civilizace pro lidi nebezpečná jenom proto, že činí lidstvo nešťastným, ale i z toho důvodu, že vyžaduje vysokou míru konformity, která může vyústit v podobnou katastrofu, jakou byl nacismus a holocaust. Nacismus byl podle kritiků masové společnosti rozšířen zejména prostřednictvím médií (rozhlasu), v čemž můžeme hledat analogie s působením reklamy, a jeho praktiky mohly být realizovány jenom díky poslušným, konformním jedincům („banalita zla“ Hannah Arendt). V působení médií a síle konformity tedy vidí kontrakultura zdroj potenciálního ohrožení společnosti a lidské svobody.

Autoři knihy si na rozdíl od kontrakulturních kritiků myslí, že určitý stupeň konformity je nezbytný, protože umožňuje organizaci společnosti a zvyšuje vzájemnou důvěru lidí. Odmítají návrhy kontrakultury na vytvoření světa bez pravidel, protože takový svět by byl násilný, nebezpečný a neodhadnutelný a život v něm bolestný a krátký. Dokazují, že Freudovo pojetí neurotického a ze své podstaty zlého člověka je mylné a že pravidla činí naše životy šťastnější, k čemuž si dopomáhají inspirací v díle Thomase Hobbesa, který tvrdí, že většina zla ve společnosti je důsledkem nízké vzájemné důvěry lidí a nedostatku pravidel, nikoliv zlou povahou člověka.

Heath a Potter zdůrazňují, že kontrakulturní hnutí vždy požadují totální přetvoření stávající společnosti a netolerují pokusy o dílčí reformy v rámci systému, které jako řešení navrhuji právě autoři knihy. Totální revoluce a vytvoření nové společnosti je podle Heath a Pottera strategie, která nikdy nemůže vést k úspěchu, jak dokládají

tvrzením, že kontrakultura působí v západní společnosti už padesát let a kapitalismus stále žije a je silnější než kdy předtím.

Autoři na prezentovaná témata nahlíží způsobem, který bych nazvala „optikou zdravého rozumu“, tedy tak, aby v hodnocení jevu nedocházelo k racionálním a morálním rozporům. To se jim v některých případech daří více, v jiných méně. Heath a Potter se snaží na sociální jevy pohlízet s co největší možnou mírou zapojení racionálního uvažování a v mnoha případech správně poukazují na iracionalitu a amorálnost některých druhů jednání. Na druhou stranu některé problémy příliš zjednodušují a nabízejí polovičatá řešení. V textu se bohužel objevují i nedostatečně argumentovaná tvrzení, o jejichž platnosti se dá pochybovat, jako například prohlášení, že vegetariánství je projevem ženské neurózy (!).

Asi největším problémem knihy *Kup si svou revoltu* je, že autoři kontrakulturu explicitně nedefinují. Popis kontrakultury zcela chybí a je pouze naznačen ve výkladu o filmech *Matrix*, *Klub rváčů* a *Americká krása*, v popisu těžkého údělu Kurta Cobaina a v dalších odkazech na popkulturu a západní životní styl. Absentující vysvětlení toho, co je předmětem kritiky, ústí na straně čtenáře v nedorozumění a snižuje důvěryhodnost celého textu. Vzhledem k tomu, že definice kontrakultury v podstatě celá záleží na uvážení čtenářů, objevuje se prostor pro dezinterpretaci, která závisí na hodnotové a politické orientaci čtenáře/čtenářky. Osoby, které uvažují více či méně levicově, se mohou cítit pohoršeny přehlíživým postojem autorů, pokud nechtou dostatečně pozorně, aby si všimly občasných zmínek o nutnosti užití adekvátních sociálních reforem a potřebě sociálního aktivismu. Naopak lidé hlásící se ke konzervativní pravici se mohou domnívat, že právě objevili novou bibli, a to až do chvíle, kdy autoři odhalí, že zastávají názory, které bychom v evropském kontextu mohli označit za sociálně demokratické.

Dalším úskalím textu je, že celkově vyvolává dojem, jako kdyby si autoři mysleli, že se západní společností je vše v absolutním pořádku. Že neexistuje nespravedlnost, všichni se mají dobře, protože žijí v materiálním dostatku, a veškerá společenská kritika je jenom hysterickým povykáním. Je pravda, že autoři na několika místech knihy uvádějí, že existují selhání trhu a další problémy a že je potřeba se s nimi legislativně vypořádat, tyto střídme se vyskytující návrhy však nejsou formulovány dostatečně důrazně a v textu zapadají. Heath a Potter dávají před důkladným vysvětlením vlastní pozice přednost ironickým žertíkům na účet osob hlásících se k myšlenkám kontrakultury, čímž uvolňují prostor kritikům, kteří tvrdí, že Heath a Potter nejsou schopni nabídnout vhodnější řešení krize západní společnosti, než je kontrakulturní boj proti konzumu a konformitě.

Jako problematické se jeví i kritérium, podle kterého autoři stanovují, zda je nějaká akce cílená proti napravení *statu quo* vhodná a účinná. Podle Heatha a Pottera můžeme rozdělit sociálně cílené jednání na a) dissent (efektivní a správné) a b) deviaci (ničivé a špatné). Každý bojovník/bojovnice proti konzumu a konformitě si musí položit otázku: Co kdyby to udělali všichni? Stal by se svět lepším místem pro život? Pokud odpověď zní „ne“, měl by každý od svého plánovaného činu proti systému upustit, protože se jedná o deviaci. Heath a Potter nejprve používají toto kritérium v případě rozhodnutí o účinnosti nějaké akce namířené na napravení společnosti, dále v textu však slouží i pro hodnocení jiných druhů jednání (rozhodnutí o ekologickém vytápění domu). Rozšíření kritéria na další oblasti lidské činnosti ukazuje, jak je Heathův a Potterův nástroj hodnocení nedomyšlený. Ve světle tohoto kritéria jsou totiž deviantní například i sociální pracovníci/pracovnice, protože kdyby se každý cele věnoval společensky prospěšné práci, nebyli by lidé vyrábějící jídlo a další nezbyt-

né komodity. Heathem a Potterem zvolené kritérium je podle mého názoru svévolně užívaným nástrojem, jehož aplikace je problematická. To se ukazuje i v samotném textu, kde je kritérium uplatněno pouze při kritice nějakého jednání, avšak není uveden příklad akce, která by tímto kritériem prošla.

Johana Chyliková

Michael P. Jeffries: *Thug Life: Race, Gender, and the Meaning of Hip-Hop*
Chicago, The University of Chicago Press
2011, 263 s.

Zatímco v českém akademickém prostředí je zájem a povědomí o vědeckých pracích věnovaných fenoménu hiphopové kultury celkem nízký, ve Spojených státech se už téměř dvacet let mnoho odborníků, nejen sociologů a socioložek, zabývá studiem hip-hopu. Od té doby, kdy vyšlo první vydání hloubkové sociologické analýzy hip-hopu (Tricia Rose. *Black Noise: Rap Music and Black Culture in Contemporary America*. Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press 1994) na americké akademické půdě, vzniklo velké množství odborných publikací zabývajících se hiphopovou kulturou ve spojení s genderem, rasou/etnicitou či třídním postavením, a to prostřednictvím etnografického výzkumu a kvalitativních metod (zúčastněné pozorování, obsahová analýza rapových textů, hloubkové rozhovory s aktivními hiphopery/hiphoperkami). Mezi tyto publikace bychom určitě měli zařadit i další stavební kámen hiphopových studií, a to knihu *Thug Life: Race, Gender, and the Meaning of Hip-Hop* od Micheala P. Jeffriesa, který působí na pozici Assistant Professor amerických studií na Wellesley College (Massachusetts).

V knize *Thug Life* Jeffries představuje svou dizertační práci, kterou obhájil na Harvardské univerzitě (obor americká a af-